

İLYAS ƏFƏNDİYEV

**GERİYƏ
BAXMA,
QOCA**

qanun neşriyyatı

İlyas Əfəndiyevin “Geriyə baxma, qoca” əsəri keçmişinə boylanan və zamanla barışmağa çalışan yaşlı bir insandan bəhs edir. Müəllif bu əsərdə ailədaxili münasibətlər, nəsillər arasında yaranan fikir ayrılıqları və insanın daxili dünyasında baş verən dəyişiklikləri ustalıqla təqdim edir. Əsər oxucunu düşünməyə vadar edir: keçmişə qapılmaq doğrudurmu, yoxsa gələcəyə ümidlə baxmaq daha vacibdir?

Kitabdakı müxtəlif hekayələr və povet insanların gündəlik həyatından, mənəvi-əxlaqi problemlərindən, ictimai dəyişikliklər fonunda baş verən daxili konfliktlərdən bəhs edir. Müəllifin dili sadə, təsvirləri isə canlı və təbii olub, oxucunu düşündürməyə və duyğulandıрмаğa qadirdir. Hekayələrində humanizm, sevgi, ailə dəyərləri və insan ləyaqəti kimi mövzular mühüm yer tutur.

MÜNDƏRİCAT

ROMAN

Möhnət qocanın nağılları

Kürdabadakı Səkinə ilə mahal Murovunun əhvalatı	8
Xanım arvadla Damlıca mülkünün əhvalatı	13
Cavan bayramla gözəl Fatmanın əhvalatı	19
Nadiri taxta görmüş Kamırخان qarının əhvalatı və Bayram bəyin Qarabulağa gəlməsi	22
Cavan tacirlə pristav qızının əhvalatı	26
Muradın söylədikləri	61
Elə isə görək Yaqut xanımın gilasgöz oğlu ilə adi görünən bu həyat necə əlbəyaxa oldu... ..	62
Bizim təzə evimizə köçməyimiz və dəftərxana kağızlarının göyə sovrulması	66
Suçu İman kişi.....	76
Mən və ağaclar	80
Qızılbaşoğlu	86
İmaş və Güllü	89
Nuru dayımın gəlişi və anamın xalası oğlu Əhmədin üç arvadı öldürməyi	104
Əfəndi baba və beşaçılan tufəng.....	111
Doktor İvan Sergeyeviç Quliyev.....	116
İmaşla güllü necə qaçdılar.....	119
Bizim yaylağa köçməyimiz, otaylı qaçaqlar... Cavan Əhmədalinın bir toğlunu tək yeməyi, Nuru dayımın törətdiyi işlər və onun acıq eləyib arana qayıtmağı	122
Qaraca	145
Qaçaq Xanmurad və selbasarlıların obamıza basqını	152
Bayram babamın obaya gəlməsi və Qızıyetərin əhvalatı	170
Möhnət qocanın söylədikləri. Qızıyetərlə çoban Mahmudun əhvalatı necə nağıl oldu?.. ..	187
Muradın söylədikləri	196
Gödək Nisə qırx adamı bir-birinə necə qırdırdı... ..	202
Bağçamızdakı payız meyvələrinin mənə dikilən xoşhal baxışları... ..	206
Evimizdəki gecə məclisləri	208
Müsavət hökuməti və Nəcəf bəyin çomağı	212

Bayram babama güllə atılması və qoca qaçaq	215
Güney güzdəkdə nələr düşündürdüm... ..	223
Yenə şəhərdə	229
Nuru dayımın qayıtmağı... ..	231
Anamın bir rəfiqəsi vardı... ..	235
Narahat qocaların məşvərəti	238
Yolda yaxalanmış naməlum şəhərli	240
Çarvadar Həbib	242
Qara damın vahiməsi	245
Nuru dayımın qəribə macərəsi	257
Həyəcanlı xəbərlər, köçhakçə və sandıq əhvalatı	275
Təzə günlərin təzə əhvalatları	292
Məktəb, uşaqlar və mən	303
Mən və kitablar	307
Dünyanın kədəri.....	310
Yenə də Nuru dayım... ..	315
Mənim cənnətim	323
Səriyyə və dünyanın ən gözəl duyğuları	326
Mən və yeni həyat	335

HEKAYƏLƏR

Gözlənilməyən sevgi.....	346
Apardı sellər Saranı.....	359
Qəhrəman ilə bülbülün nağılı	362
Yarımqıç qalmış portret haqqında mahnı	364
Su dəyirmanı	375
Yun şal.....	425
Qırçı və qırmızı çiçək.....	438
Tufandan sonra.....	450
Daş hasar	482
Yusif və Esfir.....	495

POVEST

Xan qızı Gülsənubərlə tarzən Sadıqcanın nağılı	504
--	-----

ROMAN

MÖHNƏT QOCANIN NAĞILLARI

KÜRDOBADAKI SƏKİNƏ İLƏ MAHAL MUROVUNUN ƏHVALATI

Uca dağlı, bağlı-bağatlı, aranlı-yaylaqlı Qarabağda “Kürdoba” deyilən bir tərəkəmə obası var idi. Adamları təmiz azərbaycanlı olan bu tərəkəmə obasına niyə “Kürdoba” deyirdilər, məlum deyildi.

Kürdobaalılar “Qarabağ cinsi” adlanan quyuqlu qoyunlar, hər biri iyirmi pud yük götürən nərlər saxlayardılar, ceyran ayaqlı Qarabağ atları minərdilər.

Qışda qışlaqda olardılar, yazda hər tərəfi qıpqırmızı lalə olan, min cür çiçək dolu otu dizə çıxan, göz işlədikcə uzanıb gedən Haramılara köçərdilər. Qoyunlar südlü-sünbüllü otlardan yeyib doğardılar, arvadlar pendir tutardılar, nehrə çalxardılar, bulama, suluq bişirərdilər. Yay yaxınlaşanda, Haramıların otları saralanda fərməşlər qovlanıb dəvələrə yüklənərdi, atlar yəhərlənərdi və el yaylağa köçərdi. On gün-on gecə köç yol gedərdi. “Gəyən” deyilən düzdə igidlər cıdırı çıxardılar. Bütün atları ötüb-keçən at mahalda ad çıxardardı, sorağı ellərə yayılardı.

– Ə, – deyərdilər, Hacıquluoğlu Şahbazın səmənd atı yüz seçmə atı yarı yolda qoyub.

Səmənd ata elçilər gələrdi, amma Hacıquluoğlu:

– Səmənd atı min erkəyə də vermərəm, deyib onları boş yola salardı.

Köç yollarında bəzən hamilə gəlinlərdən doğan da olardı.

Sonra Dəliçay yaylağına çatıb, “Eşşək bulağı” deyilən yurdda keçə alaçıqlar – komalar qurardılar. Yurd hündürdəydi, Eşşək bulağı aşağı dərədə. Eşşək bulağı dünyalar yola salmış sarı qayalardan qaynayıb çıxırdı. Yaşıl baldırğanların, ətirli yarpızların arasıyla gözyaşı kimi dumduru su axırdı. Suyun içində muncuq kimi rəngbərəng daşlar görünürdü, amma onu da heç kəs bilməzdi ki, bu zərif bulağa niyə “Eşşək bulağı” deyirlər? Kim bilir ki, Eşşək bulağı yurdundan xeyli yuxarıdakı yaylağa nə üçün “Qızıl boğaz”, ondan daha yuxarıda, dağın döşündəki ərimez qara niyə “Əyri qar” deyirlər? Ya da “Eşşək bulağı” yurdundan aşağıda göylə yer birləşənəcən uzanıb gedən laləli düzənliyə niyə “Altıntaxta” deyirlər?..

Hər obada böyük ağ keçədən qurulmuş bir ağ alaçıq, onun yan-yörəsində də qarakeçəli komalar olardı. Ağ alaçıqda obanın sayılan varlı adamı, qarakeçəli alaçıqlarda kasıblar yaşayardı, varlı gərək kasıbdan seçiləydi, obaya gələn yad atlı gərək biləydi ki, “bax, bu ağ alaçıq Hacı filankəsindir”. Hacı filankəs də bütün obanın başçısı, ağsaqqalı olardı. Obanın bir adamına ayrı bir obadan sataşan olsaydı, demək o, oba başçısına sataşmış olurdu. Beləydi tərəkəmələrin qanunu...

Eşşək bulağı yurdundakı qarakeçəli komalardan azca yuxarıda iri bir ağ alaçıq görünürdü. O ağ alaçıq kürdobalıların sayılan adamı Kərbəlayı İbixanın idi. Kərbəlayı İbixan on min qoyunu, səkkiz yüz atı olan Hacı Alış qədər dövlətli olmasa da, ondan ağıllı, çörəkli, qonaqlı-qaralı bir adam idi. Qarıya gələn aşığı boş yola salmazdı, köməksizə kömək olardı, kasıba əl tutardı. Mahal Murovu, Kərbəlayı İbixanın ad-sanını eşidib, onu Arazboyu tərəkəmələrinə vəkil təyin elədi.

Kürdobaanın komaları, alaçıqları yaz vaxtı Haramılarda qurulanda Murov Haramılara gəlib Kərbəlayı İbixanın alaçığına düşdü və onun qızı Səkinəni görüb ağılı zayıf oldu, ona görə “zayıf oldu” deyirəm ki, Murovun 60 yaşı, dörd arvadı vardı, gözünün də biri mayıf idi, amma Səkinə on yeddi yaşında, ağ üzündə qoşa xalı, bir dünya gözəli idi. Varlı yerdən neçə-neçə igid ona elçi düşmüşdü, amma Səkinə öz qohumları Gülməmmədə sevgi yetirmişdi və Kərbəlayı İbixan da bunu bilib, qızını ona nişanlamışdı. Gülməmmədin atası Uzun Həsən, kasıb da olsa, sayılan igidlərdən idi, neçə-neçə xəncər-bəlgə davasında şücaət göstərmişdi, bir sözünü iki eləyən olmamışdı.

Murov başlamışdı Kürdobaya, vəkil Kərbəlayı İbixanın evinə yol açmağa. Axırda bir gecə Səkinə nişanlısı ilə xəlvət görüşəndə əhvalatı açıb ona dedi. Dedi ki, Murov məni görəndə qoca yabı kimi dişini ağardır, özü də o günü bizə gələndə dədəm obada yox idi, mən aparıb alaçıqda qabağına süfrə salanda biləyimdən yarışdı, güclə əlindən çıxıb qaçdım.

Gülməmməd dedi:

– Görünür, buynuzunun dibi gicişir.

Sonra Gülməmməd, Səkinənin anasına dedi:

– Bibi, Kərbəlayı dayıma denən, əgər o kor Murov bir də bu evə gəlsə, öldürəcəm onu.

Səkinənin anası Gülməmmədin dəli-dolu oğlan olduğunu bildirdi, bildirdi ki, öldürər! Ona görə də, əhvalatı açıb ərinə dedi. Kərbəlayı İbixan hələm-hələm yerindən oynayan adam deyildi. Bir az fikirləşib arvadına dedi:

– Sən Gülməmmədə yetir ki, onun işi yoxdur, Murovla mən özüm təhər çəkərəm.

Atalar deyib: abırlı abırını gözləməsə, axırı it axırına dönər. Günlərin birində Murov Kürdobaya gəlib yenə Kərbəlayı İbixanın evinə düşdü. Kərbəlayı da iki cavan çağırıb dedi: